

Posudek vedoucího diplomové práce: Jan Štáštka, Slavnosti vzdoru? Majáles v 50. a 60. letech v ČSSR, Praha 2016, FHS UK, 113 s.

V roce 1956 stála na počátku pořádání majálesu v tehdejší ČSR příručka „Ako pripravíme majáles. Metodické rady“, kterou vydal sekretariát Ústředního výboru Československého svazu mládeže.¹ Brožura vybízela studentstvo k invenčním projevům kritiky společenských nešvarů, ale současně k naplnění revolučního ideálu v rámci lidově-demokratického zřízení. Protože kritika situace ve společnosti a vysokém školství překročila během slavnosti přijatelnou mez, nebylo konání majálesů po roce 1956 povoleno, další se uskutečnily až v letech 1965 a 1966. Na tyto tři festivity se ve své diplomové práci zaměřil Jan Štáštka. Jeho hlavní otázka (formulovaná zřetelněji na s. 57) vychází právě z ambivalentního charakteru majálesů – šlo o projev vzdoru a odporu proti „režimu“, jak majálesy vykládá část dosavadní odborné literatury, nebo o oficiálními místy víceméně inscenované pokusy o nápravu dílčích společenských nedostatků? Pisatel se přitom opírá o koncepty společenské hry a karnevalového pojmání světa, které pro středověké a raněnovověké festivity vyvinuli E. Le Roy Ladurie, N. Zemon Davis a především Michail M. Bachtin (mj. s. 39). Štáštka není zdaleka první, kdo se na podobné kulturní projevy 20. století pokouší nahlížet „předmoderní“ perspektivou; smíchové nonkonformní akce společensky kritických skupin v socialistických státech analyzoval tímto způsobem Padraic Kenney v knize „Karneval revoluce“. Již v úvodu je třeba konstatovat, že využití těchto konceptů není v práci samoučelné a autor s jejich pomocí dospívá k diferencovanějšímu pohledu na studentské aktivity v 50. a 60. letech 20. století. Zároveň tak činí mnohdy neobratně, ne vždy souvislá struktura výkladu a argumentace a výstavba celého textu přínos jeho práce snižují.

Za ne zcela vhodné považuji rozdělení diplomové práce na – zjednodušeně – teoretickou a praktickou část – první díl teoretické části (2.) shrnuje literaturu k hře a (předmoderním) karnevalům (Huizinga, Goffman, Caillois, Bachtin, Heers, okrajově Davis), která má sloužit jako metodologické repertorium. Struktura této části práce není podřízena nějaké

---

¹ Název nezněl „Ako pripravit majáles“ a vydavatelem nebyl Sekretariát Ústředního výboru KSČ, jak se píše v posuzované práci na s. 64.

badatelské otázce, v zásadě se jedná o aditivní nakupení výpisků a parafrází ze sekundárních zdrojů. Pouze v podkapitole 2.6 Obrození řádu (s. 32) jsou na základě této literatury formulovány teze, využitelné v prakticko-analytické části – karneval je zde charakterizován jako forma upevnění a zároveň proměny společenského řádu, přičemž sám tento řád je komplexní záležitostí. Karnevalu nemusí jít jenom o jeho kritiku jakožto celku, může se soustředit na jeho dílčí aspekty či dokonce požadovat návrat k původnímu stavu (a tím být konzervativní). Na karnevalové kritice se mohou podílet i příslušníci „vládnoucích“ tříd. Karneval tedy může být kritický, ale nemusí být nutně systémově subverzivní.

Na jiných místech teoretické části má ale prezentace konceptů hry (Huizinga, Goffman) své nedostatky, zejména snaží-li se je Štáskova glosujícím způsobem aplikovat na aktuální situaci. Na jedné straně se zde píše o vydělení a jasném ohraničení herního prostoru a pravidel uvnitř „vážného“ světa, na druhé straně jsou zde za svého druhu hru pokládány politika, resp. volby. Ty se ale v oddělené sféře neodehrávají, ale naopak předstírají, že jsou důležitou součástí vážného světa. Výkladu by zde myslím prospělo jasné rozlišení hry v užším slova smyslu jakožto dění ve zvláštním časoprostoru s vlastními pravidly na jedné straně a konceptu „život jako divadlo“, kdy sociální hrou může být v podstatě všechno veřejné jednání, na straně druhé.

Následující dva oddíly teoretické části (3. a 4.) se soustřeďují na majáles v rámci interpretací socialistické minulosti Československa. Pisatel se zde – spíše deklarativně – přiklání k revizi totalitněhistorického pohledu na studentské aktivity (který v majálesu viděl záměrnou a organizovanou formu odporu proti režimu, s. 41-42). Už na tomto místě by stálo za to uvést práce, které tento pohled reprezentují a vůči kterým se Štáskova vymezuje (to se děje až v podkapitole 4.2, s. 45; k takovým pracem řadí např. studii Petra Blažka Vyhoštění krále majálesu z roku 2011). Bližší je mu pohled J. Pažouta, spatřující v majálesech boj liberálního studentstva s konzervativní společností.

Svou hlavní výzkumnou metodu charakterizuje pisatel na s. 57 jako „obsahovou analýzu historických dokumentů“, což je trochu málo, resp. příliš široké, poněvadž sem můžeme zahrnout téměř jakýkoliv způsob historické práce. Poněkud určitější je implicitní snaha o rekonstrukci pohledu a přístupu studentů, nefiltrovaného tiskem, veřejnými orgány či StB, tedy zejm. na základě studentských časopisů. Využívány jsou i dobové výpovědi a vzpomínky samotných aktérů majálesu, ovšem bez větší reflexe jejich informační hodnoty.

Charakteristika a kritika pramenů a literatury pak přichází až na s. 59 uvnitř páté kapitoly. Za sekundární literaturu, obsahující interpretace, tu navíc autor považuje pouze práce vztahující se přímo k majálesu a využívající primární prameny, a nikoliv teoretické práce, pojednané v 2. kapitole. Co se primárních pramenů týče, poukazuje autor sice na jisté podcenění studentských časopisů ze strany Hlavní správy tiskového dohledu, avšak pomíjí – samozřejmě obtížněji zachytitelnou – autocenzuru jejich tvůrců. Vzápětí se ale konstatuje, že samotný vznik časopisů byl výsledkem vyjednávání různých stran a finálně podléhal povolení ÚV KSČ, a dokonce že HSTD cenzurovala časopis Student, který byl pod větším dohledem než časopis Universita Karlova (s. 60). Dostatečně kritický odstup si Štástka po mém soudu neuchovává ani u úvodem zmíněné brožury „Ako pripravíme majáles“ a jejích výzev k demokratičnosti při pořádání majálesu.

Jaký je tedy Štástkův originální vklad do interpretace československých, resp. pražských majálesů? Vedle jejich pojímání jako bachtinovského karnevalu by to mohla být – právě tímto autorem – zdůrazňovaná „kulturotvornost“ (mj. s. 50), tedy řekněme kulturní produktivita, vytváření nejen vlastních, na oficiálních institucích nezávislých forem, ale i významů (a je otázkou, zda tyto významy nebyly součástí jakéhosi populárně-kulturního univerza, které překračovalo rámec majálesu). Na s. 93 se „kulturotvornost“ májalesu nedokládá z jeho samotného průběhu, ale šířeji, z toho, jak bylo v roce 1965 před jeho konáním odůvodňováno jeho přesunutí na jiný, s oficiálními májovými oslavami nekolidující termín: „Majáles v jeho [autora článku] očích měl opravdovou sváteční atmosféru, vytvářel vlastní studentský svět – svět recese a kritiky. Majáles oproti oficiálním svátkům byl svobodný a kulturotvorný ve smyslu karnevalového vyjednávání společenského řádu“. Prizmatem kulturotvornosti Štástka následně posuzuje i majáles 1965 samotný – kulturotvornost přiznává průvodu, nikoliv však již oslavě na pražském výstavišti. Je otázka (pro obhajobu), zda se „kulturotvornost“ nekryje s oficialitou, a do jaké míry byl spontánní majálesový průvod, pokud se na jeho přípravách podílely vysokoškolské a mládežnické organizace. V této souvislosti se nabízí otázka, zda kulturotvornost Štástka chápe jako svou vlastní interpretaci, nebo jako něco, co si podle něj měli/mohli uvědomovat již doboví aktéři. Bachtinovský koncept karnevalu ovšem nelze na majáles aplikovat tak, že napíšeme „Sydney Gruson z New York Times popisuje celý svátek jako pochod veselosti, tance a zpěvu na ulicích. Podobně jako kdyby popisoval karneval Michaila Bachtina“ (s. 73). Buď totiž analyzujeme samotný – nějak pramenně zprostředkovaný – majáles včetně diskuze před

jeho konáním ve studentských časopisech, nebo způsob, jak o majálesu referuje zahraniční korespondent, obojí však nelze dost dobře směřovat. Matoucí je navíc i spojení „karneval Michaila Bachtina“ – jedná se o středověké či raněnovověké karnevaly jako takové, nebo jejich interpretaci Bachtinem?

Zcela bez problémů není ani použití jiných konceptů – při majálesech jistě hrálo roli specifické společenské postavení studentstva, sporné však zůstává, zda jeho přechodný stav (mezi bezstarostným a vlastně nepolitickým mládím a dospělostí), jak o něm píše Svatoš (s. 37), je opravdu srovnatelný s liminalitou v antropologickém slova smyslu. Navíc píše-li Štáštka, že „student přechází do jiného světa, který nemusí být tolik vážný oficiální“, myslí tím zřejmě přechod ze stavu dětského do studentského, ale přechodovost studentského stavu by přece definoval spíše přechod mezi mládím a dospělostí, tedy stavu „seriózního“. Jednotlivé majálesy (1955, 1965, 1966) autor líčí v podstatě chronologicky. Nerozlišuje přitom analýzu předmajálesových prohlášení a příprav (ve studentských časopisech, rezolucích a v celostátním tisku) a popis vlastního průběhu slavností. Někdy jde o ne úplně ústrojně pospojování rozboru článků a textů s reálnými událostmi, které však nemají obsahovou souvislost, pouze po sobě následovaly. Průběh i důsledky majálesu 1956 přebírá autor z různých zdrojů, mj. ze zpráv The New York Times. Primární zdroje včetně vzpomínek účastníků, často přejímá druhotně z Matthewse. Pro rok 1965 používá autor k rekonstrukci průběhu Svatošův článek, ale také písemnosti z Archivu bezpečnostních složek a film Majáles 1965, aniž by různou výpovědní hodnotu těchto zdrojů zohlednil. Práce se zdroji není vždy důsledná, na s. 77 tak čtenáři např. není jasné, kde ministr Kopecký pronesl uvedený projev. Je-li hlavní otázkou práce karnevalový charakter majálesů, není nutné rekonstruovat či odhalovat (navíc na základě zdrojů specifické informační hodnoty) jejich skutečný průběh, například uvádět na pravou míru informace o vyloučení kandidáta na krále majálesu v roce 1965, které navíc zazněly v kontextu televizního pořadu Vyprávěj (s. 86), ani řešit, kdo stál v roce 1965 za „karnevalovým“ svržením právě zvoleného krále (s. 87). Také je zbytečné se faktograficko-soudně zabývat tím, kdo v roce 1965 rozhodl o zásahu proti Allenu Ginsbergovi (s. 89).

V samém závěru práce se Štáštka snaží československé studentstvé hnutí zasadit do kontextu studentských hnutí 60. a 70. let v Evropě a Spojených státech (coby protest proti establishmentu), ale nijak přitom nezohledňuje hlavní téma své práce, karnevalovost studentských slavností. V československém kontextu hodnotí autor majálesy z hlediska

samotných aktérů jako specifickou součást reformního hnutí (s. 101 „V očích studentů se nejednalo o kritiku fundamentální podstaty [!] režimu“; dále „Majáles 1956 tak nastartoval cestu k Pražskému jaru. Ne revolucí, ne bojem, ale veselím a satirou“, „Studenti chtěli režim zlepšit, ne ho odstranit“, 1965). Píše-li se ve shrnutí, že „Majáles tedy studenti využili tak, jak tomu bylo mnohokrát v historii s karnevalem“, není tedy srovnatelnost majálesu s karnevalem daná jen „morfologicky“, tím, jak se v jeho průběhu nakládá s realitou, ani pouhou „kulturotvorností“, ale také tím, co jeho aktéři chtěli jeho prostřednictvím docílit. Tato zjištění pokládám za historiograficky hodnotná, byť mnohdy působí jako roztroušené postřehy, spíše než že by byly součástí soustavného výkladu. Autor zjevně nemá zkušenost s psaním delšího souvislého textu, místy těká od dílčího tématu k tématu. Patrné je to také – a tím se dostáváme k formální stránce diplomové práce – tam, kde v po sobě jdoucích větách nedokáže udržet jeden podmět, což je někdy až na hranici srozumitelnosti. Na s. 54/55 následuje po větě s podmětem „policie“ věta „Namísto tolerování této skupiny je začali potírat...“; totéž na s. 54 a 59. Přímo k nedorozumění vede neudržení podmětu na s. 63: „... patřily velmi často reformy vysokého školství, které vytvářelo ministerstvo školství pod vedením ministra Kahudy. I přes to, že byly schváleny fakultními výbory ČSM [myšleny jsou zde ale již studentské rezoluce, nikoliv reformy], byly silně politické a tvrdě kritizovaly tehdejší režim“. Na s. 76 ve větě „Mohly si vybrat mnohem političtější hesla“ není vůbec zřejmé, kdo je nevyjádřeným podmětem. Toto „zamlčení aktéra“, v práci s historickoantropologickou ambicí zvláště politováníhodné, má i věcnou rovinu – zajímavá informace, že „úřady nebyly schopné potlačovat prvomájové srazy u sochy Karla Hynka Máchy ... a nechtěli [sic!] dále zasahovat silou ,proti svým dětem““ (s. 79), se sice opírá o citaci archivního dokumentu, není z ní ale zřejmé, kdo a z jaké pozice tento odpor proti zásahům proti mládeži vyjadřoval.

Ve srovnání s formálními, stylistickými nedostatky není faktických či interpretačních chyb mnoho, to však nesnižuje jejich závažnost, zvláště vyskytují-li se přímo titulu práce – o ČSSR lze samozřejmě hovořit až od roku 1960. Nepřesné je striktně vzato rovněž tvrzení „pokud nejste členem KSČ, nemůžete se účastnit vrcholné politiky v Československu“ (s. 12), pomíjející členy jiných stran Národní fronty. Když se na s. 19 zároveň píše, že „v rámci totalitních režimů lze uvést příklad, kdy se člen opozice [?] dostane do vyšší politiky, může ho jeho původní skupina vyloučit, protože se stal součástí jejich oponentské skupiny“, není jasné, zda se myslí pouze členstvo KSČ. Na s. 67/68 pisatel směšuje rezoluce vzešlé z

mimořádné schůze univerzitního výboru ČSM na matematicko-fyzikální (s. 67) a na pedagogické (s. 68, poznámka 133) fakultě UK, čtenář nepozná, na kterou z nich se odkazuje. Upozornit je třeba i na nejednotnou terminologii „totalitární“ vs. „totalitní“ režim na s. 12 či majáles vs. Majáles na s. 36.

Vyjadřovacích nedostatků, nepřesných formulací a přímo jazykových a pravopisných chyb je v práci bohužel více, uvádím je zde proto výčtově:

- s. 29 „institucionalizací mizí z takové slavnosti vliv všelidovosti“
- s. 53 „typickou výhodou smíchových protestů je potýkání se úřadů a policie s tím, že můžou být vnímáni jako tyrani či hlupáci“
- s. 54 „protože v rámci majálesů se angažovala téměř jen Vysokoškolského výboru ČSM“
- s. 54 chybí dokončení 2. odstavce
- s. 60 „ty mohou být pochopitelně silně politicky zabarvené čistě z důvodů, za jakých vznikaly – další politické využití“
- s. 62 nedokončená věta („byly metody policie a StB stále ještě otevřeně represivní, ale změny názorů ve společnosti a strategií, které využívali odpůrci režimu.“)

Stylistické a formulační nedostatky:

- s. 8 „studentskému hnutí je připisován velký kredit za erozi režimu“
- s. 13 „nejistota dovoluje dovolit“
- s. 18 více jazykových chyb a přehlédnutí („chováním chováním“, „neznamená to, jednal racionálně“, „aktér tak bilancuje na hranici“)
- s. 28 „náboženství, které líčí zesměšňování sebe samých jako herezi“
- s. 41 „společenské vlivy na chod společnosti“
- s. 43 správně „máničky“ místo „Máničky“
- s. 50 „jednání ... nebylo pouze odporem, ale různé individuální strategie“
- s. 55 „protest ... byl zábavou pro zúčastněné, která je skutečně bavila“
- s. 59 „úředně zastaven pro obsah nevyhovujících společenských postojů“
- s. 60 „ÚV KSČ, které naopak chtělo, aby pomocí popularizace myšlenek ovlivňovali studenty na subjektivní úrovni“
- s. 72 „satiru, která jasně útočí na různé cíle a ty pohoršuje“
- s. 75 „kvůli podpisu není zřejmé, kdo tento článek napsal“

s. 97 nelogický slovosled „V tomto směru je vhodné z roku 1966 zmínit majáles také v Českých Budějovicích“

Pravopisné chyby:

s. 49 „zda odpor prováděli skupiny mladých lidí“

s. 60 „byli články méně otevřené a přímočaré“

s. 79 „úřady ... nechtěli“

s. 86 „studenti ...nesly“

s. 98 „Mladá fronta a Mladý svět se už o majálesu dále nevyjadřovali.“

Celkové hodnocení diplomové práce Jana Štástky je pro mě obtížné, což je patrné i z délky tohoto posudku. Je třeba uznat autorův originální příspěvek k výkladu československých majálesů před rokem 1989; Paidrac Kenney nahlížel karnevalovou, smíchovou optikou především aktivity Společnosti za veselejší současnost v 80. letech 20. století. Štástkův výkon však trpí jistou nedotažeností – například pokus pojmout i předmajálesové parodické texty ve studentských časopisech jako součást karnevalového dění, tedy performanci, a zároveň využívat časopisy jako faktografický zdroj k tomu, co se vlastně dělo, je sice chvályhodný, ale chybí reflexe takového postupu. Vážným nedostatkem je v historické diplomové práci i nedůsledné rozlišování povahy zdrojů (studentský časopis, dobové svědectví, vzpomínka, dnešní blog) a z ní se odvíjející vypovědací hodnoty (pozitivní výjimkou je práce s oficiálním tiskem). Připočteme-li k tomu nedbalou formální stránku (chybu v titulu je třeba odstranit), je pro mě diplomová práce **na samé hranici hajitelnosti (3-4)**. Pro přece jen úspěšnou obhajobu by měl kandidát především přesvědčivě charakterizovat rozdílnou informační hodnotu svých zdrojů ve vztahu k jeho hlavní tezi – totiž karnevalové kulturotvornosti československých majálesů.

Praha, 4. 9. 2016